

УДК 343.977

А. Ф. ВОЛОБУЄВ,

*доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Харківський національний університет внутрішніх справ*

Т. П. МАТЮШКОВА,

*кандидат юридичних наук,
ст. викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Харківський національний університет внутрішніх справ*

ПРО ЗАТРИМАННЯ І ДОПИТИ ОСІБ, ЯКІ ПІДОЗРЮЮТЬСЯ У ВЧИНЕННІ ВБИВСТВА НА ЗАМОВЛЕННЯ

Встановлення, розшук, затримання і допити осіб, підозрюваних у причетності до вчинення вбивств, є одними з найважливіших тактичних завдань початкового етапу розслідування. Аналіз матеріалів кримінальних справ про вбивства на замовлення показує, що труднощі виникають, *по-перше*, у встановленні виконавця вбивства, який не пов'язаний особистими зв'язками із жертвою, та, *по-друге*, у доведенні причетності організатора (замовника), який не з'являється на місці вбивства, не залишає там своїх слідів і навіть фальсифікує собі алібі. Відповідно до аналітичних матеріалів ГСУ МВС України за 2008 р., підозрюваний у таких справах найчастіше встановлюється після отримання оперативної інформації про особу, яка підшукувала виконавців учинення вбивства на замовлення.

Тактиці проведення окремих слідчих дій і тактичних операцій, що проводяться при розслідуванні вбивств, учинених на замовлення, присвячені криміналістичні дослідження А. І. Бородуліна [1], В. О. Коновалової [2], С. Ф. Здоровко [3], О. С. Саїнчина [4]. Разом із тим, слід відзначити недостатню розробленість науковцями тактичних правил підготовки, прийомів та особливостей проведення затримання і допитів осіб, які підозрюються у виконанні та організації замовленого вбивства. Усунення саме цієї прогалини і є метою даної статті.

Інформація про вбивство на замовлення може бути отримана правоохоронними

органами, *по-перше*, від найнятого організатором виконавця про підготовку вбивства на замовлення, *по-друге*, від негласних співробітників про підшукування певною особою виконавця вбивства, *по-третє*, з матеріалів кримінальної справи, порушеної за фактом насильницької смерті іншої особи. Саме залежно від джерел отримання оперативної інформації про вбивство, що готується на замовлення певної особи, виникають, як правило, такі типові завдання розслідування: 1) викриття особи, яка організовує (замовляє) вбивство певної особи; 2) викриття виконавця та організатора умисного вбивства на замовлення.

Відповідно до вказаних завдань та залежно від джерела надходження інформації про вчинення вбивства на замовлення на початковому етапі розслідування можуть бути проведені такі типові тактичні операції: 1) затримання «на гарячому» особи, яка організовує (замовляє) вбивство певної особи; 2) затримання виконавця та організатора після вчинення умисного вбивства на замовлення.

Тактична операція щодо затримання «на гарячому» особи, яка організовує (замовляє) вбивство певної особи, проводиться з метою перевірки інформації про підготовку вбивства на замовлення, отриманої від негласних співробітників або найнятого організатором виконавця. Вона полягає у виконанні комплексу дій, що спрямовані на:

– створення умов для контакту особи, яка планує замовлене вбивство, з неглас-

ним співробітником під виглядом «виконавця» (такі дії виконуються, коли оперативні працівники отримують інформацію про підшукування певною особою виконавця вбивства);

- фіксацію зустрічей і розмов між виконавцем та організатором про час, спосіб, знаряддя та інші обставини вчинення замовленого вбивства за допомогою відео-та/або аудіозаписів з обов'язковим складанням відповідних протоколів (у тому числі, відібрання пояснень у виконавця);

- оперативну перевірку виконавця, організатора та потерпілого (здійснюється, коли інформація про підготовку вбивства на замовлення надійшла до правоохоронців від виконавця);

- налагодження співпраці з особою, яку «замовили»;

- інсценування загибелі «замовленої» особи з подальшим інформуванням організатора про виконане замовлення;

- затримання в обумовленому місці організатора в момент передачі йому «виконавцем» свідчень убивства та отримання відповідної «винагороди»;

- одержання доказів шляхом проведення слідчих дій після порушення кримінальної справи (кримінальна справа порушується за ознаками замаху на умисне вбивство на замовлення за ст. 15, ст. 115 Кримінального кодексу України).

Тактична операція затримання виконавця і організатора після вчинення умисного вбивства на замовлення проводиться в ситуації, коли вчинене вбивство певної особи має ознаки замовлення та встановлені особи, які підозрюються у його вчиненні (виконавець, організатор). Затриманню також передують комплекс підготовчих, організаційних та оперативно-розшукових заходів. Зокрема, збирання інформації про підстави та мотиви затримання, вивчення осіб, які підлягають затриманню, обрання часу і місця затримання, формування складу слідчо-оперативної групи, що буде проводити затримання, обрання засобів її технічного оснащення, підбір понять тощо.

Метою затримання виконавця і організатора після вчинення вбивства на замов-

лення є виявлення у затриманих:

- предметів–речових доказів (речей зі слідами крові чи іншими нашаруваннями з місця події; зброї та/або слідів її використання; транспортного засобу, використаного при підготовці та/або вчиненні вбивства; речей і цінностей потерпілого);

- документів (відеозаписів, фотографій із зображенням потерпілого, у тому числі посмертні, записів з особистими даними потерпілого, записників із контактними телефонами співучасника тощо);

- слідів убивства на тілі й одязі (слідів крові, зброї), які б указували на їх причетність до вчиненого вбивства на замовлення.

Операція із затримання підозрюваних включає в себе: оперативне спостереження за особами, які підлягають затриманню; прибуття на місце затримання і проникнення до відповідного приміщення (автомобіля, будинку, квартири, кабінету); фізичне захоплення осіб з обов'язковою відеофіксацією обставин затримання та наступним складанням відповідних протоколів.

Негайно після затримання слід провести особистий обшук затриманого та його освідчування. Особистий обшук полягає в примусовому обстеженні одягу та взуття затриманого і проводиться з метою відшукування та вилучення в особи предметів і документів, що мають значення для встановлення істини у справі. Освідчування затриманого полягає в огляді його тіла й проводиться з метою виявлення та фіксації на ньому особливих прикмет, а також слідів, що вказують на причетність до злочину.

Після проведення комплексу зазначених дій (затримання, особистий обшук затриманого та його освідчування) слід провести допит підозрюваного. Враховуючи ретельну підготовку замовлених убивств, слідчому доцільно бути готовим до тривалої і копіткої роботи з особами, які затримані за підозрою у вчиненні чи організації зазначених злочинів. Допиту таких осіб повинна передувати ретельна підготовка, спрямована на вивчення їх особистості, роду занять, злочинного досвіду, матеріального стану, ступеня знайомства виконавця та організатора, інших обставин.

Тактика допиту підозрюваного у вчи-

ненні умисного вбивства на замовлення та предмет його допиту обумовлені роллю, яку він виконував, – виконавця чи організатора, а також залежить від таких обставин:

- момент затримання (до чи після затримання інших підозрюваних);

- характер та обсяг інформації щодо його причетності до злочину (свідчення інших осіб, речові докази);

- характеристика особистості допитуваного (наявність кримінального минулого, ступінь психічної врівноваженості, вік, наявність та характер спеціальної підготовки);

- його позиція у справі (визнає чи не визнає свою причетність до вбивства, дає правдиві чи неправдиві свідчення або відмовляється від дачі показань).

Тактика допиту підозрюваного–виконавця вбивства на замовлення. При оперуванні слідчим свідченнями інших підозрюваних, затриманих раніше, виконавці нерідко втрачають самовладання та дають більш розгорнуті показання. В іншій ситуації (коли підозрюваний–виконавець убивства на замовлення затриманий першим з-поміж інших співучасників) слідчий може переконати допитуваного дати правдиві свідчення першим, поки його не обмовили інші. При цьому слідчому рекомендується використовувати зазначені ситуації для отримання від виконавця інформації, в першу чергу, про роль інших співучасників в організації та вчиненні вбивства на замовлення, а лише потім – про його власні дії.

У ситуації, коли виконавець визнає факт учинення вбивства, але заперечує його «замовлений» характер, слід докладно встановити:

- коли та за яких обставин він познайомився з потерпілим, характер стосунків, що їх пов'язували;

- хто був свідком цих стосунків, коли і чому вони погіршились;

- мотив учиненого вбивства.

Допускаючи версію підозрюваного, слідчому доцільно деталізувати та конкретизувати його показання, що надалі сприятиме спростуванню заяви про особисте знайомство з жертвою та її неправомірну поведінку. Також стає можливим

довести відсутність мотивів убивства саме цієї людини та відсутність ознак інших злочинів (убивство під час бійки чи сварки під дією раптового умислу, необережне вбивство, вбивство у стані необхідної оборони, заподіяння тяжкого тілесного ушкодження тощо). Якщо виконавець визнав замовлений характер вчиненого ним убивства, слід докладно встановити та зафіксувати відсутність особистих зв'язків між ним і потерпілим.

До інших тактичних особливостей допиту підозрюваного–виконавця вбивства на замовлення слід також віднести доцільність під час першого допиту з'ясовувати питання загального характеру, повною мірою оперуючи даними, отриманими при вивченні особи допитуваного. Цей тактичний прийом слід спрямовувати на створення у допитуваного враження повної обізнаності слідчого із його минулим життям. Окрім того, з метою отримання повних та правдивих показань від підозрюваного–виконавця вбивства на замовлення слідчий має використовувати докази, залучати допитуваного до логічних висновків та роз'яснювати значення встановлених розслідуванням фактів. Під час допиту виконавця слідчому рекомендується також використовувати тактичний прийом «зіткнення інтересів виконавця та організатора» (акцентуація уваги останнього на невеликій сумі винагороди порівняно з небезпекою вчиненого вбивства та вигодами, отриманими власне організатором). Мета застосування зазначеного прийому полягає у формуванні та поглибленні у допитуваного виконавця відчуття незадоволеності організатором злочину (конфлікту) і, як наслідок, в отриманні від виконавця докладних свідчень проти організатора, які можна використати під час допиту останнього.

У ситуації одночасного затримання кількох безпосередніх виконавців та інших учасників злочину (організатора, посередника), в першу чергу, слід оцінити їх попередні пояснення, зіставити ці дані з іншими доказами у справі та з даними вивчення осіб підозрюваних. Зокрема, потрібно встановити наявні суперечності,

визначити «найслабшу» ланку цього злочинного ланцюга та прийняти обґрунтоване тактичне рішення про послідовність проведення допитів, очних ставок та інших слідчих дій за їх участю.

Під час проведення розслідування у складі слідчо-оперативної групи доцільним є одночасне проведення допитів затриманих підозрюваних. При цьому слідчому потрібно спрямовувати характер спілкування на створення та підтримання у кожного із затриманих підозрюваних враження невизначеності свого статусу щодо інших співучасників. Разом із неопіформованістю про обсяг та характер доказової інформації це допомагає подолати обрану підозрюваними лінію поведінки та переконати їх (чи когось з них) дати правдиві свідчення.

Слідчому доцільно також використовувати непрямі докази, що опосередковано вказують на причетність до вчинення замовленого вбивства конкретної особи. Такими можуть бути будь-які факти (події), щодо яких допитуваний не може обґрунтовано пояснити причину (наприклад, раптовий від'їзд підозрюваного з місця постійного мешкання до іншого міста, області, країни тощо), чи предмети, законність джерела походження яких викликає сумніви (наприклад, наявність у підозрюваного великої суми грошових коштів, валюти, поява у нього коштовностей, придбання дорогого рухомого чи нерухомого майна тощо).

Допит підозрюваного–виконавця вбивства на замовлення спрямований на встановлення інформації про:

1) обставини підготовки злочину (яким чином отримав пропозицію вчинити вбивство та чому погодився; кількість, час, місце, обставини зустрічей та зміст розмов між виконавцем та організатором; які вимоги висував організатор щодо часу, місця та способу вбивства; якими даними він забезпечив виконавця і в якій формі (усній, письмовій, фотографічній);

2) обставини вчинення злочину (яким чином, із ким, коли прибув на місце запланованого вбивства; де, коли, за яких умов, з чією допомогою, яким способом

вчинив вбивство; яку зброю та яким чином використовував тощо);

3) спосіб приховування злочину (фальсифікація обстановки місця події; переміщення (приховування, знищення) трупа потерпілого; спосіб і транспортні засоби, за допомогою яких виконавець утік з місця події; місце, куди підозрюваний подів зброю, одяг та інші речі тощо);

4) особу організатора (яким чином організатор зв'язався з ним; як себе називав; які ознаки зовнішності він має; яким транспортним засобом користувався; номери контактних телефонів; мотиви вбивства та ставлення до потерпілого; яким чином і які свідчення вбивства організатор вимагав йому надати; коли і за яких обставин виконавець виконав ці вимоги);

5) особу співучасника (співучасників) (кого, за чією ініціативою, за яких обставин та на яких умовах залучав; ознаки зовнішності; дані щодо місцезнаходження, способу зв'язку; конкретна роль співучасника у вчиненні злочину тощо);

6) «винагороду» за вчинення вбивства (розмір, характер, особливості передачі та розподілу зі співучасником (співучасниками), спосіб використання, місцезнаходження);

7) особу потерпілого (наявність особистого знайомства та характер відносин, ознаки зовнішності, в чому був одягнений, які речі, документи мав при собі, як повадився під час нападу тощо);

8) наявність у виконавця записів зустрічей чи розмов з організатором (чи робив виконавець такі записи; якщо так, то за допомогою яких приладів, на які носії, де вони знаходяться тощо).

Тактика допиту підозрюваного–організатора вбивства на замовлення. Як зазначалось, підозрюваний–організатор може бути затриманий правоохоронними органами «на гарячому» (при отриманні інформації від найнятого організатором виконавця про підготовку вбивства на замовлення або від негласних співробітників про підшукування певною особою виконавця вбивства) або після вчинення умисного вбивства.

У першій ситуації тактика допиту підо-

зрюваного-організатора обирається з урахуванням конкретних доказів, що наявні у слідчого (протоколи допитів виконавця, свідків, потерпілого, протоколи затримання, особистого обшуку тощо) та спрямована, в першу чергу, на процесуальне закріплення зібраних доказів.

У другій ситуації, коли затримання організатора відбувається після вчинення умисного вбивства, допит організатора, як правило, є більш складним. Зазначене обумовлюється тим, що період підготовчих дій організатора не був задокументований, а надалі підозрюваний-організатор особисто не виконував активних дій, спрямованих на протиправне заподіяння смерті іншій людині, у зв'язку з чим слідство має недостатньо доказів його провини.

Таким чином, слідчий має здійснити ретельну підготовку до допиту підозрюваного-організатора, під час якої слід доручити органу дізнання проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на встановлення наявності конфлікту інтересів між організатором і потерпілим та з'ясування його причини. Під час допиту підозрюваного-організатора слід акцентувати його увагу на отриманих відомостях, логічно доводити наявність саме у нього конкретних мотивів позбавити життя потерпілого.

Важливим також є встановлення фактів укладання підозрюваними угод, здійснення господарських операцій (відчуження майна, отримання великої суми коштів у банку, позичання грошей тощо), а також наявність між підозрюваним і жертвою майнових чи інших спорів, у тому числі тих, що стали предметом розгляду у суді. Активне використання слідчим зазначених непрямих доказів, що опосередковано вказують на причетність конкретної особи до організації замовленого вбивства, сприятиме виникненню у допитуваного враження про обізнаність слідства і з іншими фактами його злочинної поведінки.

При проведенні допиту підозрюваного-організатора слідчому доцільно також використовувати тактичний прийом «зіткнення інтересів організатора і виконавця»

(акцентуація уваги організатора на непрофесійних діях виконавця, його бажанні отримати занадто велику суму винагороди, що нібито й стало джерелом інформації для правоохоронців, тощо). Мета застосування зазначеного прийому полягає в отриманні від організатора докладних відомостей проти виконавця, наявність яких одночасно буде свідчити і проти нього самого.

Допит підозрюваного-організатора вбивства на замовлення спрямований на встановлення інформації про:

1) особу потерпілого (наявність і тривалість знайомства; характер стосунків; наявність конфліктних ситуацій, що передували прийняттю рішення про вбивство, та їх причини; сфера, у якій перетинались їх інтереси; чи намагалися потерпілий та організатор вирішити конфліктні ситуації, і якщо так, то якими способами тощо);

2) обставини підготовки, вчинення та приховування злочину (коли, можливо, під чийм тиском підозрюваний прийняв рішення про вбивство потерпілого; від кого, коли, яким чином отримав інформацію про майбутнього виконавця; яким чином зв'язався з ним та на яких умовах уклав «угоду» про вбивство; кількість, час, місце, обставини зустрічей та зміст розмов із виконавцем; які вимоги висував щодо часу, місця та способу вбивства; якими даними (особисті відомості про потерпілого, місця роботи, проживання, проведення вільного часу тощо) та в якій формі (усній, письмовій, фотографічній) забезпечив виконавця; чи надавав транспорт, засоби зв'язку, зброю, якщо так, то які і на яких умовах, чи відомо йому, де вони знаходяться зараз; де знаходився в момент учинення вбивства та хто може це підтвердити; коли, від кого, яким чином отримав інформацію про вчинене вбивство тощо);

3) особу виконавця (ступінь знайомства, характер стосунків, контактні телефони, способи зв'язку, місця зустрічей, засоби контролю тощо);

4) «винагороду» за вчинення замовленого вбивства:

– вид, розмір (якщо гроші, то яка сума,

у якій формі – готівковій чи безготівковій; якщо цінності чи майно, то які саме і якої вартості; якщо право на майно, то які угоди укладались);

– джерело походження (відчуження свого майна, привласнення майна чи грошей потерпілого; здійснення фінансових операцій);

– особливості (час, місце, умови) передачі виконавцю (частинами чи повністю, до вбивства чи після, під час особистої зустрічі чи приховання у задалегідь обумовленому місці тощо);

5) наявність в організатора записів зустрічей чи розмов із виконавцем (чи робив він такі записи; якщо так, то за допомогою яких приладів, на які носії, де вони знаходяться; яким чином використав «переваги», майно чи витратив гроші, отримані внаслідок смерті потерпілого тощо).

При вчиненні замовленого вбивства у складі організованої групи або за наявності

посередника між організатором (замовником) та виконавцем предмет допиту зазначених осіб значно розширюється за рахунок встановлення структури групи, кількості її членів, їх функцій та ступеня зв'язку між собою, конкретної ролі кожного у підготовці, вчиненні та приховуванні замовленого вбивства тощо.

Тактично грамотне проведення затримання і допитів осіб, підозрюваних у вчиненні вбивства на замовлення (виконавця, організатора), має вирішальне значення у визначенні тактичних особливостей і послідовності проведення інших слідчих дій. У зв'язку з цим, на наш погляд, подальшого дослідження потребує визначення тактичних правил підготовки та прийомів проведення таких слідчих дій, як пред'явлення для впізнання, відтворення обстановки та обставин події, призначення окремих видів судових експертиз тощо.

Література

1. Бородулин А. И. Убийства по найму (криминалистическая характеристика и методика расследования) / Бородулин А. И. ; под ред. Р. С. Белкина. – М. : Новый Юрист, 1997. – 82 с.
2. Коновалова В. Е. Убийство: искусство расследования : моногр. / Коновалова В. Е. – Х. : Факт, 2001. – 311 с.
3. Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями : дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / С. Ф. Здоровко. –Х., 2002. – 210 с.
4. Саїнчин О. С. Розкриття і розслідування умисних убивств: концептуальні і практичні основи : моногр. / Саїнчин О. С. – Одеса : Юрид. літ., 2004. – 408 с.

Надійшла до редколегії 25.03.2009

Анотації

Визначаються джерела отримання оперативної інформації про вчинення вбивства на замовлення, типові тактичні завдання розслідування. Наводиться перелік заходів, що пов'язані із затримання виконавця і організатора, а також тактичні правила і прийоми підготовки та проведення допитів осіб, які підозрюються у виконанні та організації замовленого вбивства.

Определяются источники получения оперативной информации о совершении заказных убийств, типичные тактические задачи расследования. Приводится перечень мероприятий, которые проводятся в связи с задержанием исполнителя и организатора, а также тактические правила и приемы подготовки и проведения допросов лиц, подозреваемых в совершении и организации заказных убийств.

In this article sources of operative information about committing of murder for hire and typical tactical tasks of investigation are determined. Authors gives the list of operations that investigator should do for arrest of executor and organizers. Also tactical rules and methods of preparation and interrogation of persons who are suspected in committing and organization of murder for hire are formulated.